

Hemşirelik Alanında Deneysel Türde Yapılan Doktora Tezlerinin Araştırma Etiği Açısından İncelenmesi: Türkiye Örneği

Nihal Gördes Aydoğdu¹, Zuhâl Bahar², Kubra Pınar Gurkan¹, Ayşe Çal³,
Dilay Açıl⁴, Burcu Cengiz¹

¹Dokuz Eylül Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, İzmir, Türkiye

²Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye

³Ankara Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Ankara, Türkiye

⁴Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Manisa, Türkiye

Nihal Gördes Aydoğdu, Dr. Öğr. Üyesi
Zuhâl Bahar, Prof. Dr.
Kubra Pınar Gurkan, Öğr. Gör. Dr.
Ayşe Çal, Dr. Öğr. Üyesi
Dilay Açıl, Dr. Öğr. Üyesi
Burcu Cengiz, Araş. Gör. Dr

İletişim:

Araş. Gör. Dr. Burcu Cengiz

Dokuz Eylül Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi,
İzmir, Türkiye

Tel: +90 554 350 64 04

E-Posta: burcu_altunay@hotmail.com

Gönderilme Tarihi : 12 Nisan 2018

Revizyon Tarihi : 26 Haziran 2018

Kabul Tarihi : 27 Haziran 2018

ÖZET

Amaç: Bu çalışma, Türkiye’de deneysel ve yarı deneysel tipte yapılan hemşirelik alanındaki doktora tezlerinin araştırma etiği açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Retrospektif ve tanımlayıcı olarak yapılan bu çalışmada, tezlere Yükseköğretim Kurumunun internet sitesi olan “Ulusal Tez Merkezi” sayfası taranarak ulaşılmıştır. Araştırmada, hemşirelik alanında deneysel/yarı deneysel araştırma tasarımı ile yapılan doktora tezlerinin tam metinleri taranmıştır. Tezler, araştırmacılar tarafından literatür ışığında geliştirilen bir anket formu ile değerlendirilmiştir. Veriler SPSS 21.0 yazılımı kullanılarak sayı ve yüzde olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular: Çalışma kapsamında 1985-2016 yılları arasında ulusal tez merkezinde hemşirelik alanında 720 doktora tezine ulaşılmış; kriterlere uyan 470 tez incelenmiştir. İncelenen tezlerin %59.1’inin deneysel türde, %90.2’sinin kurum izni ve %85.5’inin etik kurul onayı aldığı %65.3’ünün bilgilendirilmiş onam formu olduğu saptanmıştır. Tezlerin %89,6’sı bilgilendirilmiş onam formlarında katılımcılara ait verilerin nasıl saklanacağını belirtirken; %51.8’inde bilgilerin gizli tutulacağı yönünde bir beyan vardır.

Sonuç: Hemşirelik alanında ülkemizde deneysel ve yarı deneysel tasarımda yapılan doktora tezlerinin uluslararası kabul görmüş yayın etiği ve özellikle bilgilendirilmiş onam alma kuralları çerçevesinde eksiklikleri olduğu görülmektedir. Bu nedenle yeni araştırmacılara lisans ve lisansüstü eğitimleri sırasında araştırmannın yürütülmesi ve yayınlaması süreciyle ilgili etik kuralların ve Helsinki Bildirgesi’ne göre onamlarda yer alması gereken bilgilerin öğretilmesi önerilmektedir.

Anahtar sözcükler: Doktora tezi, araştırma etiği, hemşirelik

INVESTIGATION INTO RESEARCH ETHICS OF DOCTORAL THESES WITHIN THE EXPERIMENTAL FIELD IN NURSING: THE CASE IN TURKEY

ABSTRACT

Aim: In this study, the dissertation research ethics as applied to experimental and quasi-experimental studies undertaken in the field of nursing in Turkey were examined.

Materials and Methods: It is a retrospective and descriptive study. The theses were accessed by browsing the “National Thesis Center” of the Higher Education Institution. For the research, the full texts of doctoral dissertations undertaken with an experimental / semi-experimental research design within the nursing field were studied. The theses were evaluated by using a questionnaire developed by the researchers in the light of the existing nursing literature. The data were evaluated as absolute numbers and percentages using the SPSS 21.0 software.

Findings: 720 doctoral theses that fell within the scope of the study were accessed from the nursing theses held in the national thesis center for 1985-2016; then 470 theses matching the criteria were examined closely. It was determined that 59.1% of the theses examined employed an informed consent form and were of experimental type, 90.2% of them had obtained institutional permission and 85.5% of them had been approved by an ethics committee. 89.6% of the theses do not indicate in the informed consent forms how the participants’ data were to be held; 51.8% contain a declaration that information will be kept confidential.

Conclusions: It is noted that doctoral dissertations in the field of nursing undertaken with an experimental or semi-experimental design in Turkey are missing from internationally accepted publications and, in particular, from the framework of procedures for obtaining informed consent. It is recommended that new researchers be trained during their undergraduate and postgraduate education in how to conduct research and be instructed in the ethical standards and information that must be included in declarations, in accordance with the Helsinki Declaration.

Keywords: Doctoral thesis, research ethics, nursing

Bilimin temel ilkeleri, bilim insanlarının kullandıkları yöntem ve uygulamaların doğruluğunu araştırmalarını, yansız ve objektif olmalarını ve yayın etiği ilkelerine uymalarını gerekli kılmaktadır (1). Temel bilimlerden biri olan tıp bilimi hekim, hemşire, hasta gibi bir çok bireyin karşılıklı doğru iletişim ve etkileşimine odaklanma ve bu etkileşimden doğan etik sorunlar oldukça fazladır. Bilim ve tıp etiği ilkeleri birbirini tamamlayan ilkelerden oluşmaktadır. Araştırma etiği ise, araştırma sũrecinde uyulması gereken etik ilkelerdir. Araştırma etiğinin temelinde iyilik yapma, doğruluk ve adaletli olma yer almaktadır (2).

Etik kuralların gerekliliği ve ˆnemi ˆzellikle insanlar ˆzerinde yapılan araştırmalarda dikkat ˆekmektedir (3). II.Dũnya Savaşı sırasında Almanlar tarafından yapılan etik olmayan ilaˆ uygulama araştırmalarının ortaya ˆıkmasıyla klinik araştırmalar iˆin etik rehberler oluşturulmuştur. Tũrkiye’de ˆzellikle insanlar ˆzerinde yũrũtũlen araştırmalar 1993 yılında oluşturulan yasal dũzenlemelerle denetlenmeye başlanmıştır. Etik komiteler ve yerel etik kurullar kurulmuş olup araştırma etiği bağlamında etik duyarlılığı artırmaları, temel etik ilkeleri ˆğretmeleri ve merkezi eğitici bir rol oynamaları yˆnũnden ˆnemli roller ˆstlenmiřlerdir (4).

Gũnũmũzde artan yayın sayısı, akademik yaşamda ilerleme gereksinimi, araştırmalara verilen maddi ˆdũller ve araştırmacının etik değerlere sahip olmaması gibi nedenlerden ˆtũrũ etik ihlallerin ve katılımcı haklarının ihmali sˆz konusu olmakta ve araştırmacılar sıklıkla etik ihlaller yapmaktadırlar (1). Araştırmacıların sıklıkla yaptıkları etik dışı davranışlar; aşırma (plajerizm), yazarlık ve yazarlık sıralamasında etik sorunlar (onursal/armağan/gˆlge yazarlık.. vb.), uydurmacılık, sahtecilik, yayın yinelemesi, dilimleme, ˆzensiz araştırma, mali desteğe i lişkin etik sorunlar ve bilimsel yayınlarda teřekkũr olarak sıralanabilir (1). ˆlkemizde de araştırma ve yayın etiği ilkeleri ihlalinin ˆođu kez bu konudaki bilgisizlikten kaynaklandığı gˆzlenmektedir (4-5). Akademisyenlerin araştırma ve yayın etiğine i lişkin gˆrũřlerinin incelendiği ˆalıřmada; akademisyenlerin bũyũk bir ˆođunluđunun etik eğitimine gereksinim duyduklarını ve yine bũyũk bir ˆođunluđunun araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaştığını saptamıştır (3).

Etik kuralların yanında katılımcılardan alınan aydınlatılmış onam formu/ bilgilendirilmiş olur formu kullanımı da araştırmalarda esastır. Aydınlatılmış onam, araştırmaya başlamadan ˆnce ve araştırma boyunca katılımcı ve araştırmacı arasındaki bir iletişim sũreci olarak tanımlanabilir. Aydınlatılmış onamın bũtũnlũđũnũ sağlamak iˆin pek ˆok bileşene yer verilmesi gerekmektedir (6). Bu bileşenler; araştırmanın aˆıkˆa nasıl yapılacağı, ˆalıřma sırasında

herhangi bir zamanda ˆekilme hakkı, herhangi bir maddi kazanˆ olup olmadığı, ˆalıřmanın niteliği ve amacı, ˆalıřma sũresi, katılımcıların karşılaşabileceği riskler/yan etkiler, alternatif seˆenekler, katılımcıların sorumlulukları (ˆalıřma sũresince yapılması gerekenler ve yapılmayanlar hakkında bilgilendirme), katılımcıların katılımının sona erdirilebileceği durumlar, ˆalıřmaya bağlı yaralanmaların yˆnetimi, ˆalıřmaya bağlı yaralanmalar iˆin tazminatlar, gizlilik beyanı, ˆalıřma ile ilgili soruları iˆin kime başvurulacağı, araştırmacı iletişim bilgisi, etik kurulun iletişim bilgileri olarak sıralanabilir (6). Ayrıca katılımcıya aydınlatılmış onam formunun bir kopyası mutlaka verilmelidir.

Lisansũstũ eğitiminin bitiminde ˆalıřılan alanla ilgili ˆzgũn bir tez hazırlama zorunluluğu vardır. Bologna sũreci sonrası YˆK tarafından belirlenen Tũrkiye Yũksekˆđretim Ulusal Yeterlikler ˆerˆevesi (TYUYˆ) lisansũstũ eğitimde kazanılması gereken yeterlilikleri bilgi, beceri ve yetkinlikler kapsamında ˆˆ başlık altında toplamıştır. Bu başlıklar altında başta doktora eğitimi olmak ˆzere lisansũstũ eğitim alan kişilerin kendi alanındaki gũncel ve ileri dũzeydeki bilgileri ˆzgũn dũřũnce ve araştırma ile uzmanlık dũzeyinde eleştirebilme, derinleştirebilme ˆzgũn bir konuyu araştırabilme, kavrayabilme, tasarlayabilme, uyarlayabilme ve uygulayabilme ˆzelliklerine sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır (7-8). Tũm yeterliliklerin geliştiği bilimin en ˆnemli aşaması olarak gˆrũlen doktora eğitiminde ˆretilen tezlerin etik değerlere tam anlamıyla uygunluğu beklenmektedir. Literatũr incelendiğinde ˆlkemizde yapılan doktora tezlerinin etik aˆıdan değerlendirilmesine i lişkin ˆalıřmalara rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu ˆalıřma, Tũrkiye’deki hemşirelik alanında deneysel ve yarı deneysel tasarımıda yapılan doktora tezlerinin araştırma etiği aˆısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Gereˆ ve yˆntem

Araştırmanın tipi

Retrospektif tanımlayıcı tipte bir ˆalıřmadır.

Araştırmanın yeri ve zamanı

Araştırma Ocak 2017- Nisan 2017 tarihleri arasında Tũrkiye Yũksek ˆđretim Kurumu (YˆK) “Ulusal Tez Merkezi”nde yer alan hemşirelik alanındaki doktora tezleri incelenerek yapılmıştır.

Araştırmanın evren ve ˆrneklemi

Araştırmanın evrenini 1985-2016 yılları arasında ulusal tez merkezinde yer alan hemşirelik alanında yapılmış 720 doktora tezi; araştırmanın ˆrneklemini ise ˆrnekleme seˆilme kriterlerine uygun 470 doktora tezi oluşturmaktadır. İncelenen tezlerin ˆrnekleme seˆilme kriterleri; hemşirelik alanında yapılmış doktora tezi olması, tam metnine

ulaşılabilirliği ve deneysel araştırma tasarımında olması olarak belirlenmiştir. Tablo 1'de çalışmaya alınan tezlerin özellikleri yer almaktadır.

Veri toplama formu

Araştırmacılar tarafından literatüre dayanarak oluşturulan 15 soruluk anket formunda; tezin yapıldığı üniversite ve anabilim dalı, bitirme yılı, araştırmanın tipi, danışman ünvanı, etik kurul ve kurum izni ve bilgilendirilmiş olur formuna ait sorular, mahremiyet ve gizlilik ilkeleri açısından değerlendirmeye ilişkin sorulara yer verilmiştir (1-9).

Verilerin değerlendirilmesi

Veriler, SPSS 21.0 programı kullanılarak tanımlayıcı istatistiksel analiz yöntemlerinden sayı ve yüzde oranları ile değerlendirilmiştir.

Bulgular ve tartışma

İncelenen tezlerin %59.1'i deneysel tasarımda ve %56.2'sinin danışman öğretim üyesi ünvanı profesördür. Hemşirelik alanındaki doktora tezlerinin %23.8'i Ege Üniversitesi'nde yapılmışken; %17.0'ı Kadın Hastalıkları ve Doğum Hemşireliği Anabilim Dalı'nda yapılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen tezlerin etik kurul, kurum izni ve bilgilendirilmiş onam alma durumları Şekil 1'de yer almaktadır.

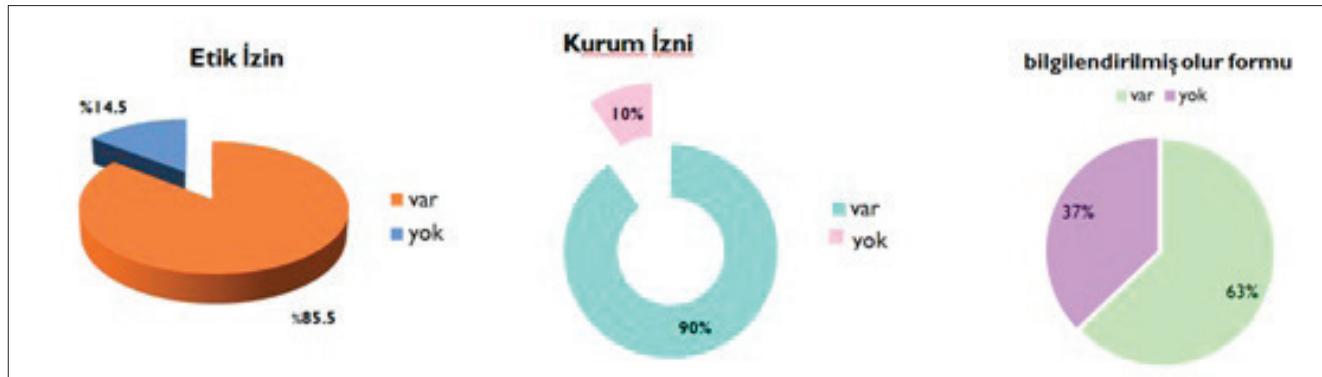
İncelenen tezlerin %85.5'inin etik kurul izni olduğu ve tezlerin %90'ında çalışmanın yürütüleceği kurumdan izin alındığı saptanmıştır. Tezlerin %63'ünde bilgilendirilmiş onam formu kullanılmış olup, kullanılan formun bilgilendirilmiş onam formunda yer alması gereken özelliklere sahip olma durumları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tezlerin %81.4'ünde bilgilendirilmiş olur formunda çekilme hakkına yer verilmiş, %51.0'nda çalışmanın yapıldığı kurum adı belirtilmemiş ve %56.0'nda deneklere herhangi

bir ödeme yapıp yapılmayacağı belirtilmemiştir. Tezlerin %80.0'nda araştırmanın nasıl yapılacağı açıklanmış, %84.0'nda deneklere ait bilgilerin gizli tutulacağına yer verilmiş ve %93.5'nde deneklerin imzası bulunmaktadır. Ayrıca tezlerin %94.2'sinde denekleri fiziksel ve duygusal açıdan korumak için önlemler alınmamış, %36.5'nde araştırmacı imzası bulunmuyorken %61.5'inde araştırmacının iletişim bilgilerine yer verilmemiştir.

Tablo 1. Araştırma kapsamındaki tezlerin özelliklerinin dağılımı (n=470)

Tezlerin Özellikleri	n	%
Araştırmanın tipi		
Yarı deneysel	192	40.9
Deneysel	278	59.1
Tez Danışmanının Ünvanı		
Prof.Dr.	264	56.2
Doç.Dr.	136	28.9
Yrd.Doç.Dr.	70	14.9
Tezin Yapıldığı Üniversite		
Ege Üniversitesi	112	23.8
İstanbul Üniversitesi	70	14.9
Atatürk Üniversitesi	65	13.8
Hacette Üniversitesi	63	13.3
Marmara Üniversitesi	58	12.3
Erciyes Üniversitesi	42	8.9
Dokuz Eylül Üniversitesi	27	5.7
Gülhane Askeri Tıp Akademisi	25	5.3
Cumhuriyet Üniversitesi	5	1.1
Gazi Üniversitesi	1	.2
Haliç Üniversitesi	1	.2
Kocaeli Üniversitesi	1	.2
Tezin Yapıldığı Anabilim Dalı		
Kadın Hastalıkları ve Doğum Hemşireliği	80	17.0
İç Hastalıkları Hemşireliği	69	14.7
Halk Sağlığı Hemşireliği	58	12.3
Hemşirelik Anabilim Dalı	58	12.3
Psikiyatri Hemşireliği	57	12.1
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	57	12.1
Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği	51	10.9
Hemşirelik Esasları	39	8.3
Hemşirelikte Yönetim	1	.6

Şekil 1. Tezlerin etik izin, kurum izni ve bilgilendirilmiş onam alma dağılımları

Tablo 2. Tezlerin bilgilendirilmiş olur formu özelliklerinin dağılımı (n=296)

	n	%
Bilgilendirilmiş olur formunda çekilme hakkı var mı?		
Var	241	81.4
Yok	55	18.6
Bilgilendirilmiş olur formunda kurum adı belirtilmiş mi?		
Evet	151	51.0
Hayır	145	49.0
Bilgilendirilmiş olur formunda ödeme olup olmadığı belirtilmiş mi?		
Evet	130	44.0
Hayır	166	56.0
Bilgilendirilmiş olur formunda araştırmanın nasıl yapılacağı açıklanmış mı?		
Evet	237	80.0
Hayır	59	20.0
Bilgilendirilmiş olur formunda bilgilerin gizli tutulacağı belirtilmiş mi?		
Evet	248	84.0
Hayır	48	16.0
Bilgilendirilmiş olur formunda denek imzası var mı?		
Var	277	93.5
Yok	19	6.5
Denekleri fiziksel ve duygusal açıdan korumak için önlemler alınmış mı?		
Evet	17	5.8
Hayır	279	94.2
Bilgilendirilmiş olur formunda araştırmacı imzası var mı?		
Var	191	64.5
Yok	105	36.5
Bilgilendirilmiş olur formunda araştırmacının iletişim bilgileri var mı?		
Var	114	38.5
Yok	182	61.5

Girişimli ya da girişimsel olmayan her türlü araştırmadan önce etik kurul ve kurum izinlerinin alınması, katılımcıların/deneklerin bilgilendirilmesi ve onamlarının alınması hem yasal hem de etik açıdan, kişinin özerkliğine saygı ilkesi ve araştırmacının sorumluluğunun gereği olarak vazgeçilmez bir unsurdur (11). Çalışmamızdaki tezlerin %85.5'inde etik kurul izni, %90'ında kurum izni ve tezlerin tamamında bilgilendirilmiş olur formu bulunmaktadır. Bu durum danışmanlık yapan öğretim üyelerinin genç araştırmacılara etik değerler açısından rol model olduklarını göstermektedir. Öte yandan tezlerin %14.5'inde etik kurul izni bulunmamaktadır. Bu durum tezlerin eski yıllarda yapılması ve etik kurulların günümüzdeki kadar yaygın olmaması, enstitülerin tez kabul koşullarında etik kurul izni aramaması ile açıklanabilir. Bulgularımızın aksine, etik kurula ilişkin akademisyen görüşlerinin incelendiği bir çalışmada katılımcıların %40'ının araştırma veya yayın yapmak için etik kurul iznine gerek olmadığı görüşünde olduğu saptanmıştır (3). Çalışmamızda

incelenen tezlerin %10'unda çalışmanın yapılacağı kurumdan izin alınmadığı görülmektedir. Bu oran, araştırmacıların çalıştığı kurumda yaptığı çalışmalarda kurum iznine gerek duymamasından kaynaklanıyor olabilir.

Shrivastava ve arkadaşları (2015), aydınlatılmış onamda bulunması gereken bileşenleri tanımlamıştır. Bu doğrultuda çalışmamızdaki tezlerde kullanılan aydınlatılmış onamlarda deneklere ilişkin risklere yönelik koruma önlemlerine ve deneklere ödeme yapılıp yapılmayacağı hususunda hiçbir bilgiye yer verilmediği, ayrıca araştırmacı iletişim bilgilerinin de tezlerin büyük bir çoğunluğunda olmadığı saptanmıştır. Bulgularımıza paralel olarak Er ve ark.'nın(2011) yaptıkları bir çalışmada aydınlatılmış onamın etik kural ve yönetmeliğe göre istendik düzeyde alınmadığı sonucuna ulaşmışlardır (12). Bulgularımızdan farklı olarak akademisyenlerin bilimsel araştırma tutumlarının akademik etik değerler açısından incelendiği bir çalışmada; öğretim üyelerinin akademik etik değerlere ilişkin tutumlarının olumlu yönde ve yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (13).

Çalışmamızda tezlerin %50.4'ünde aydınlatılmış onamda araştırmanın nasıl yapılacağı açıklanmıştır. Bulgularımıza benzer olarak, Özlü ve ark (2015) yaptığı çalışmada, cerrahi operasyon geçirecek hastalara imzalatılan aydınlatılmış onam formu hakkında katılımcıların yarısına açıklama yapılmamış olduğu bulunmuştur.

Kurt ve Türker (2014), yaptıkları çalışmada; diş hekimlerinin lisans/lisansüstü eğitimleri sırasında verilen etik eğitimlerinin istenilen düzeyde olmadığı bu nedenle söz konusu eğitim üzerinde durulmasının pratik uygulamalarda kendilerine fayda sağlayacağı sonucuna varmışlardır. Katılımcıların %71.7 si aydınlatılmış onamın hem katılımcı hem de hekim tarafından karşılıklı imzalanmış olması gerektiğini ifade etmiştir (14). Çalışmamızda aydınlatılmış onamda hasta imzasının bulunduğu tez oranı %58.9 iken; tezlerin yarısından fazlasında araştırmacı imzasının olmadığı görülmektedir.

Çalışmamızda incelenen tezlerde bilgilendirilmiş olur formu içeriği incelendiğinde; çekilme hakkı, araştırmanın nasıl yapılacağı, bilgilerin gizli tutulacağı bilgisi ve denek imzasına ağırlıklı olarak yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bilgilendirilmiş olur formunda kurum adı, ödeme yapılıp yapılmayacağı, deneklerde öngörülen yan etkilere karşı önlem alınması, araştırmacı imzası ve araştırmacının iletişim bilgileri gibi unsurlara yer verilmediği saptanmıştır. Bu eksiklikler; bilgilendirilmiş olur formu içeriğine ve Helsinki Bildirgesi'ne yönelik araştırmacıların bilgi

eksikliğinden kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca araştırmacılar sadece çalışmaya ilişkin bilgilendirme yapmanın yeterli olduğunu düşünüyör olabilirler.

Sonuç ve öneriler

Bu çalışma sonuçları ile hemşirelik alanında ülkemizde yapılan deneysel ve yarı deneysel tasarımda yapılan doktora tezlerinin uluslar arası kabul görmüş yayın etiği kuralları çerçevesinde eksiklikleri olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmaların bireylerin özerkliğinden ödün vermeden yürütülmesini sağlamak ve aynı zamanda verilen bilgilerin belgelendirilmesini sağlamak için doğru ve detaylı bilgilendirilmiş onam alınması zorunludur. Araştırma ve yayın etiği lisans ve

lisansüstü eğitimde genellikle araştırma dersi kapsamında konu bazında işlenmektedir. Bu nedenle yeni araştırmacılar lisans ve lisansüstü eğitimleri sırasında araştırmanın yürütülmesi ve yayınlanması süreciyle ilgili etik kurallara daha fazla yer verilmesi, derslerin uygulamalı olarak yaptırılması, danışmanların özellikle çalışmaların etik açıdan değerlendirilmesine yönelik araştırmacılara daha etkin geri bildirimlerde bulunmaları önerilmektedir. Doktora eğitimi akademik yaşamdaki en önemli aşama olduğundan, araştırmacılar bu süreçte araştırma etiğinin tüm ilkelerini benimsemelidirler. Bu bağlamda araştırmacı eğitiminin, araştırmalara yönelik etik sorunlarla başa çıkma ve etik duyarlılık kazandırma açısından yeniden yapılandırılması esastır.

Kaynaklar

1. Esin N. Hemşirelik Araştırmalarında Etik. İçinde:Hemşirelikte Araştırma Süreç, Uygulama ve Kritik. Ed: Erdoğan S, Nahcivan N ve Esin N. Nobel tıp kitabevi. 2015; 2.baskı:315-31.
2. Aydın A. Araştırma ve Yayın Etiğinde araştırmacının değerler sistemi. İçinde: Tübitak Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 7.Ulusal Sempozyumu Kitabı. Ed: O.Yılmaz. Openajans, Ankara, 2009.
3. Özcan M, Balcı Y. Akademisyenlerin araştırma ve yayın etiğine ilişkin düşünceleri. İş Ahlakı Dergisi. 2016;9:93-115.
4. Büken N. Opinions about the future of Clinical Trial in Turkey. Journal of Clinical and Experimental Investigations. 2016;7:258-64.
5. Maya İ. Akademisyenlerin meslek ahlakına aykırı olan davranışlara ilişkin algıları (ÇOMÜ eğitim fakültesi örneği).Turkish Studies. 2013;8,491-509.
6. Shrivastava SR, Shrivastava P, Ramasamy J. Informed consent in clinical research. CHRISMED Journal of Health and Research. 2015;1;2:183.
7. Namal F, Demirci M, Keleş Ş. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri'nde Çalışan Araştırma Görevlilerinin, Araştırma ve Yayın Etiği Açısından Karşılaştıkları Zorluklar ve Özyeterlikleri ile İlgili Görüşleri. Türkiye Biyoetik Dergisi. 2017;4:52-73.
8. Erdem AR. Bilim İnsanı Yetiştirmede Etik Eğitimi. Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi. 2012;2:25-32.
9. Bayık A. Hemşirelik Araştırmalarında Etik. İçinde: Hemşirelikte Araştırma İlke, Süreç ve Yöntemleri. Editör: Erefe İ. 2002; 1.Baskı:15-45.
10. Esin N. Hemşirelik Araştırmalarında Etik.İçinde:Hemşirelikte Araştırma Süreç, Uygulama ve Kritik. Ed: Erdoğan S, Nahcivan N ve Esin N. Nobel tıp kitabevi. 2015; 2.baskı:315-31.
11. Özlü ZK, Kılıç M, Yayla A. Cerrahi Aydınlatılmış Onam Hakkında Hastaların Bilgi Düzeyinin İncelenmesi. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi. 2015;2:318-28.
12. Er RA, Şenses MÖ, Akpınar A, Ersoy N. Ortopedide Aydınlatılmış Onama Ait Etik Sorunlar: Kocaeli'den Bir Örnek. Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences. 2011;31:455-63.
13. Kırkkılıç, H. A., Sevim, O., Söylemez, Y. Akademisyenlerin Bilimsel Araştırma Tutumlarının Akademik Etik Değerler Açısından İncelenmesi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2015;9: 375-90.
14. Kurt E, Türker T. Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Diş Hekimlerinin Aydınlatılmış Onam Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Cumhuriyet Dental Journal. 2015;18:56-70.